

1. Vrijeme i klima

- Zemljin zračni omotač zove se atmosfera.
- Za život na Zemlji najvažniji najniži, prizemni sloj atmosfere koji se zove troposfera.
- Troposfera je najgušći dio zračnoga omotača i upravo se u njemu zbivaju vremenske promjene koje bitno utječu na život na Zemlji.
- Vrijeme je trenutačno stanje atmosfere nad nekim područjem.
- Klima je prosječno stanje atmosfere nad nekim područjem.
- Za određivanje klime potrebno je pratiti vrijeme tijekom duljeg razdoblja.
- Klimatski elementi su temperatura zraka, tlak zraka, smjer i brzina vjetra, vlažnost zraka, naoblaka i padaline.
- Vremenska prognoza je stručno predviđanje vremena.
- Vremensku prognozu sastavljaju meteorolozi.
- Na temelju vremenske prognoze planiraju se i organiziraju mnoge ljudske svakodnevne aktivnosti.

Temperatura zraka i tlak zraka

Temperatura

- Sunčeve zrake zagrijavaju Zemljinu površinu, a od Zemljine se površine zagrijava zrak.
- Zato je najniži dio troposfere, koji je i najbliži Zemljinoj površini, ujedno najtopliji.
- U pravilu se za svakih 200 metara porasta visine temperatura zraka smanji za 1 °C.
- Tijekom dana Sunčeve zrake različito zagrijavaju Zemljinu površinu.
- Najhladnije je u zoru, nakon dugotrajnog razdoblja bez Sunca tijekom noći.
- Najčešće je najtopliji dio dana rano poslijepodne, nakon što Sunce najjače zagrijava Zemljinu površinu.
- Temperaturu zraka mjerimo uređajem koji se zove termometar, a izražavamo je u Celzijevim stupnjevima (oznaka °C).
- Topli zrak je lakši od hladnoga. Zato se zagrijani zrak izdiže i postupno hladi.

Tlak zraka

- Tlak zraka je najveći na morskoj razini, a opada s porastom visine.
- Porast tlaka zraka najavljuje razvedravanje, a pad tlaka zraka naoblaku i padaline.
- Tlak zraka mjerimo uređajem koji se zove barometar, a izražavamo ga u hektopaskalima (oznaka hPa).
- Prosječni tlak zraka na morskoj razini iznosi 1013 hPa i naziva se normalnim tlakom zraka.

- Vrijednosti veće od normalnog tlaka zraka nazivamo visokim tlakom, a manje vrijednosti niskim tlakom zraka.
- Razlike u tlaku uzrokuju strujanje zraka koje se zovu vjetar.
- Vjetar uvijek struji iz područja višeg tlaka prema području nižeg tlaka.

Ciklona i anticiklona

- Područje niskog tlaka zraka u kojemu prizemno zrak struji od rubova prema središtu zove se ciklona.
- Ciklone donose nestabilno, odnosno nepostojano, često oblačno i kišovito vrijeme.
- Anticiklona je područje visokog tlaka zraka gdje zrak prizemno struji od središta prema rubovima.
- Anticiklone donose stabilno, odnosno postojano i vedro vrijeme.

3. Vjetrovi, vlaga u zraku i naoblaka

Planetarni vjetrovi

- Planetarni vjetrovi postojano pušu cijele godine, ne mijenjajući bitno smjer.
- Planetarni vjetrovi su pasati, glavni zapadni vjetrovi i polarni istočni vjetrovi.

Vlaga u zraku i oblaci

- Isparavanjem vode u zrak dospijeva vodena para.
- Količina vodene pare u zraku naziva se vlažnost zraka.
- Kada se vlažan zrak dovoljno ohladi, više ne može zadržati svu vodenu paru te jedan njezin dio prelazi u tekuće stanje u obliku vrlo sitnih kapljica vode ili kristalića leda. Tako nastaju oblaci u visini i magla pri tlu.

4. Vrste padalina

- Padaline koje nastaju u oblacima su kiša, snijeg i tuča.
- Osim padalina iz oblaka, postoje i padaline koje nastaju pri Zemljinoj površini, a to su rosa, mraz i inje.

Nastanak padalina iz oblaka

- Kada god se zrak izdiže, on će se i hladiti.
- Padaline iz oblaka nastaju kao posljedica izdizanja i hlađenja vlažnog zraka.
- Prvi uzrok nastanka padaline iz oblaka; u području oko ekvatora gdje je izraženo Sunčevo zagrijavanje zrak se izdiže jer se veoma zagrije od podloge.
- Drugi uzrok nastanka padaline iz oblaka zbiva se kada topli, vlažni zrak naiđe na reljefnu uzvisinu i uz njega se prisilno izdiže.
- Treći uzrok izdizanju toplog zraka jest susret toploga i hladnoga zraka, pri čemu se lakši, topli zrak izdiže iznad hladnog.

5. Zemljina ophodnja

- Zemlja kruži oko Sunca. Kruženje Zemlje oko Sunca naziva se Zemljinom revolucijom ili ophodnjom.
- Jedan potpun obilazak Zemlje oko Sunca traje 365 dana i 6 sati. To je jedna Zemljina godina.
- Zemljina os, dakle, nije okomita na ravninu ophodnje (Zemljine putanje), nego je prema njoj nagnuta pod kutom od približno 66 i pol stupnjeva.
- Tijekom kruženja Zemlje oko Sunca Zemljina os uvijek ostaje jednako položena u svemiru.
- Nagnutost Zemljine osi prouzročuje različito trajanje dana i noći.
- Na polutki koja je priklonjena Suncu dan je dulji od noći, i obratno.

6. Godišnja doba

Smjena godišnjih doba

- Najvažnija posljedica nagnutosti Zemljine osi i Zemljine ophodnje oko Sunca jest izmjena godišnjih doba.

Ljetni suncostaj se događa 21. lipnja, prvog dana ljeta na sjevernoj Zemljinoj polutki.

Toga je dana svim ljudima na sjevernoj polutki dan najdulji, a noć najkraća u godini.

Sunčeve zrake padaju okomito na usporednicu koja se naziva sjeverna obratnica.

Jesenska ravnodnevica se događa 23. rujna.

Taj dan počinje jesen na sjevernoj Zemljinoj polutki.

Sunčeve zrake padaju okomito točno na ekvator.

Dan i noć jednako su dugi na cijelome našem planetu i traju po 12 sati.

Zimski suncostaj se događa 21. prosinca.

To je prvi dan zime na sjevernoj polutki.

Toga je dana svim ljudima na sjevernoj polutki dan najkraći, a noć najdulja u godini.

Sunčeve zrake padaju okomito na usporednicu koja se naziva južna obratnica.

Proljetna ravnodnevica se događa 21. ožujka.

Taj dan počinje proljeće na sjevernoj Zemljinoj polutki.

Sunčeve zrake padaju okomito točno na ekvator.

Noć i dan traju po 12 sati.

Toplinski pojasevi

Žarki ili tropski pojas proteže se između sjeverne i južne obratnice.

Hladni pojasevi (sjeverni i južni) prostiru se od polarnica do polova.

Umjereni (sjeverni i južni) pojasevi nalaze se između obratnice i polarnice na sjevernoj odnosno južnoj polutki.

7. Klimatski čimbenici

O čemu ovisi klima

- Čimbenici koji utječu na klimu zovu se klimatski čimbenici, a najvažniji su udaljenost od ekvatora, raspodjela kopna i mora, nadmorska visina, reljef, vjetar, morske struje, ali i biljni pokrov i čovjek.

Udaljenost od ekvatora

- Oko ekvatora prevladaju tople klime, a oko polova hladne klime.
- Kada bi na klimu djelovala samo udaljenost od ekvatora, raspored klima na Zemlji potpuno bi se poklapao s toplinskim pojasevima.
- To nije tako jer je pojasnost narušena složenošću svih ostalih čimbenika koji utječu na klimu.

Raspodjela kopna i mora

- More ljeti djeluje rashlađujuće, a zimi ublažava hladnoću.
- U unutrašnjosti kontinenata, gdje nema ublažavajućeg morskog utjecaja, zimi se kopno veoma ohladi, a ljeti veoma ugrije.

Nadmorska visina i reljef

- S povećanjem nadmorske visine temperatura zraka se snižava.
- Reljef utječe veličinom, oblikom, položajem i izloženošću ravnina i neravnina Sunčevu zagrijavanju i strujanjima zraka.

Vjetar i morske struje

- Znatan utjecaj na klimu nekog područja mogu imati svojstva prevladavajućeg vjetra.

- Morske struje također utječu na klimu. One zagrijavaju ili hlade okolno more i zrak.

Biljni pokrov i čovjek

- Biljni pokrov utječe na zagrijavanje površine i vlažnost zraka.
- Najvažniji je utjecaj čovjeka na klimu putem oslobađanja takozvanih stakleničkih plinova
- Ti plinovi utječu na primjetno zatopljenje svjetskih razmjera.

8. Raznolikost klime na Zemlji

Klimatski dijagram

- Za prikazivanje osnovnih klimatskih obilježja nekog mjesta služimo se klimatskim dijagramom.
- Pojednostavnjen klimatski dijagram sadržava prosječne mjesečne temperature zraka i mjesečne količine padalina.

Klimatski razredi i biljna područja na Zemlji

- Razlikujemo pet glavnih vrsta klime ili klimatskih razreda na Zemlji:
 - tropske kišne
 - suhe
 - umjerene tople kišne
 - snježno-šumske
 - snježne klime.

Tropske kišne klime

- Područje tropskih kišnih klima približno se podudara sa žarkim ili tropskim pojasom.
- Ni u jednome mjesecu srednja temperatura zraka nije niža od 18 °C.
- Razlikujemo dva tipa tropske kišne klime: prašumsku i savansku.
- Oko ekvatora, u središtu žarkoga pojasa, prevladava prašumska klima.
- Na područje prašumske klime, podalje od ekvatora, ali unutar tropskog pojasa, nastavlja se područje savanske klime.

Umjereno tople kišne klime

- Umjereno tople kišne klime najvećim su dijelom rasprostranjene u umjerenim toplinskim pojasevima i u njima se izmjenjuju četiri godišnja doba.
- Dva su glavna tipa umjerenih klima: sredozemna klima i umjereno topla vlažna klima.
- U područjima sa sredozemnom klimom ljeta su topla, suha i duga, a zime blage i kišovite.
- U područjima s umjereno toplom vlažnom klimom padalina ima tijekom cijele godine, odnosno nema sušnog razdoblja.
- Dio padalina može biti i snijeg. Ljeta su topla, a zime svježije do umjereno hladne.

9. Ostale klime

Suhe klime

- Suhe klime obilježava oskudica padalina.
- Razlikujemo dva tipa: stepsku i pustinjsku klimu.
- U područjima s pustinjskom klimom kiše malokad i neredovito padaju.
- U područjima sa stepskom klimom ima dovoljno padalina za razvoj travnjaka.
- Ljeta su vruća, a zime hladne i vjetrovite.

Snježno-šumske klime

- Snježno-šumske klime odlikuju se dugim i hladnim zimama te svježim ljetima.
- Znatno je dio zimskih padalina snijeg, ali najveći dio padalina padne u toplijoj polovici godine.
- Razlikujemo dva tipa u tom razredu: vlažna i suha snježno-šumska klima.

Snježne klime

- Snježne klime odlikuju se kratkotrajnim i vrlo hladnim ljetom te malim količinama padalina, uglavnom snijega.
- U razredu snježnih klima dva su tipa: klima tundre i klima vječnog mraza.

10. O tlu i njegovoj važnosti

- Tlo je rastresit, površinski sloj koji pokriva najveći dio kopna na Zemlji. Tlo je zapravo mješavina tvari: sitnih stijenskih zrnaca (minerala), vode, zraka te biljnih i životinjskih ostataka (humusa), ali i živih bića.
- Važna sastavnica tla su raspadnuti i istrunuli biljni i životinjski ostatci koji se nazivaju humusom. O njegovoj količini uvelike ovisi plodnost tla.
- Tlo nastaje vrlo sporo, ali se lako može uništiti pa ga moramo čuvati da bi i dalje podržavalo život.
- Suvremena poljoprivreda bitno osiromašuje prirodni biljni i životinjski svijet.
- Gradnjom naselja i prometnica zauzete su velike površine tla, a poljoprivredno, industrijsko i drugo onečišćenje, posebno neuređeno odlaganje otpada ugrožava i tlo.

11. Tlo i biljni pokrov Hrvatske

Vrste tala u Hrvatskoj

- Neposredno uz velike rijeke su se razvila aluvijalna tla.
- Na poplavnim je ravnicama raširena i močvarna crnica – vlažno tlo bogato humusom.
- Na prapornim ravnjacima raširena je crnica.
- Crnica je najvrednije tlo.
- Najraširenija tla u Panonskoj Hrvatskoj su smeđa tla na laporima.
- Glavni tipovi tla u Primorskoj Hrvatskoj su crvenica, tla na flišu i smeđa tla na vapnencima i dolomitima.
- Na planinama koje primaju obilje padalina, pojavljuju se podzoli.

Biljni pokrov Hrvatske

- S obzirom na pošumljenost ističe se područje Gorske Hrvatske, a posebno Gorski kotar. Prevladava bukova šuma.
- Uz riječne tokove Save, Spačve i Drave u Slavoniji nekada su u poplavnim ravnicama bile mnogo više rasprostranjene šume hrasta lužnjaka.
- Na ocjeditijim pobrđima Panonske Hrvatske raširene su šume hrasta kitnjaka i običnoga graba te posebno šume bukve.
- U priobalnom području prirodni biljni pokrov je vazdazelena šuma hrasta crnike, koja je uvelike iskrčena i pretvorena u makiju.

12. Prirodna bogatstva

- Prirodnim bogatstvima smatramo sve prirodne pojave i dobra koja u njihovu prirodnom stanju čovjek može iskoristiti za zadovoljavanje svojih potreba.
- U Hrvatskoj su najvažnija prirodna bogatstva pitka voda, plodno tlo, šume, more i obale te očuvana i raznolika priroda.
- Životno je važna pitka voda.
- Životno je važno prirodno bogatstvo i plodno tlo jer je osnova poljodjelske proizvodnje.
- Šume su važno prirodno bogatstvo, i gospodarski i kao prirodno stanište.
- More i obale posebno su prirodno bogatstvo.
- Najvažnije je prirodno bogatstvo očuvana priroda.

13. Sirovine

- Tvari koje uzimamo iz prirode radi njihove daljnje prerade nazivamo sirovinama.
- Važne su sirovine različite rude.
- Posebnu skupinu ruda čine one koje su izvor energije (ugljen, nafta i prirodni plin).
- Ljudi su shvatili da sirovine nisu neiscrpne, da se mogu potrošiti.
- Stoga je potrebno smanjiti potrošnju sirovina i iskoristene industrijske proizvode preraditi i iskoristiti kao sirovinu, tj. reciklirati.
- Recikliranjem činimo višestruku korist jer smanjujemo količinu otpada, štedimo sirovine, energiju za vađenje, prijevoz i preradu sirovina te čuvamo prirodu.

14. Izvori energije

- Izvori energije mogu se podijeliti na neobnovljive i obnovljive.
- Neobnovljivi izvori energije su nafta, prirodni plin i ugljen.
- Nafta, prirodni plin i ugljen zajednički su izvor za više od 4/5 ukupno potrošene energije u svijetu.
- U neobnovljive izvore energije ubrajamo i gorivo za atomske elektrane.
- Obnovljivi izvori energije jesu oni koji se mogu trajno iskorištavati bez straha da će se potrošiti. U obnovljive izvore energije ubrajamo snagu tekuće vode, vjetra, topline unutrašnjosti Zemlje i Sunčevu energiju.
- Obnovljivim izvorima energije pripada i drvo.
- Uz to što su trajni, prednost obnovljivih izvora energije je i njihova raznovrsnost.

15. Očuvanje okoliša

- Ljudi su dugo iscrpljivali prirodu i u nju, ne razmišljajući, odbacivali sve više otpada.
- No ona ne može trpjeti bezgranična iscrpljivanja i onečišćenja bez posljedica.
- Onečišćivanjem ugrožavamo sav živi svijet, pa i čovječanstvo.
- Trujemo li zrak, vodu i tlo zapravo trujemo sebe i ugrožavamo svoje zdravlje.
- Osim različitim načinima onečišćenja, priroda je ugrožena i na druge načine.
- Jedna od velikih opasnosti za okoliš jest smanjenje bioraznolikosti.
- Treba biti svjestan da čuvajući svoj kraj, čuvamo i djelić planeta Zemlje.

16. Raznolikost svjetskog stanovništva

- Narod povezuje svijest o zajedničkoj pripadnosti i cjelovitosti.
- Svaki je narod, uz ostalo, određen jezikom kojim govori. Danas se u svijetu govori više od sedam tisuća jezika.
- Jezici s najviše govornika su kineski, engleski, španjolski, hindski, arapski, ruski i bengalski.
- Zbog povijesnih su razloga jezici poput engleskoga, španjolskoga i francuskoga važni u međunarodnom sporazumijevanju.
- Najraširenije pismo u svijetu je latinica.
- Većina vjernika pripada jednoj od četiriju najvećih svjetskih religija: kršćanstvu, islamu, hinduizmu i budizmu.

17. Naseljenost svijeta

- Popis stanovništva jest postupak kojim se prikupljaju osnovni podatci o stanovništvu neke države, ponajprije o njihovom broju, udjelu prema spolu i dobi, narodnosti, naobrazbi, načinu na koji zarađuju za život i uvjetima u kojima žive.
- Zahvaljujući popisima stanovništva, danas se razmjerno pouzdano može odgovoriti na pitanje koliko je ljudi na Zemlji.
- Na Zemlji živi oko 7,7 milijardi stanovnika.
- Napredak higijene i medicine glavni je razlog bržeg porasta svjetskog stanovništva od 17. stoljeća.
- Porast broja stanovnika ubrzan je u 19. stoljeću, a osobito je nagao od sredine 20. stoljeća.
- Tijekom 21. stoljeća stanovništvo svijeta i dalje će rasti, ali sve sporije.
- Glavna poteškoća je u tome što se broj stanovnika najviše povećava u slabo razvijenim, siromašnim dijelovima svijeta.
- Podijelimo li broj stanovnika s površinom na kojoj žive, dobivamo gustoću naseljenosti.
- Prosječna gustoća naseljenost svijeta iznosi gotovo 52 stanovnika po četvornome kilometru.
- Svijet vrlo nejednoliko naseljen.
- Uz prirodne uvjete, na naseljenost nekog područja uvelike utječe i društvena i gospodarska razvijenost.

18. Naseljenost Hrvatske

- Najnoviji popis stanovništva Hrvatske proveden je 2011. godine.
- Na temelju njega utvrđeno je da je u Hrvatskoj tada bilo 4 284 889 stanovnika.
- Uzroci razmjerno slabog porasta broja stanovnika Hrvatske u prvoj polovici 20. stoljeća jesu stradanja u dvama svjetskim ratovima, ali i teške političke i gospodarske okolnosti koje su izazvale iseljavanje.
- Od 1991. godine bilježi se stalan pad broja stanovnika Hrvatske, a glavni uzroci su isprva Domovinski rat, a zatim i gospodarska kriza.
- Depopulacija je danas u većoj ili manjoj mjeri zahvatila gotovo cijelu Hrvatsku, i jedan je od glavnih razvojnih problema zemlje.
- Glavno obilježje prostornog razmještaja stanovništva jest njegova neravnomjernost.
- Najveći dio stanovništva oko 2/3 živi u Panonskoj Hrvatskoj.
- Gusto su naseljeni Zagreb i njegova okolica, Hrvatsko zagorje i Međimurje.
- Oko 1/3 stanovništva živi u Primorskoj Hrvatskoj. Razmjerno je gusto naseljen najveći dio kopnenog priobalja, a otoci i zaobalje uglavnom su rijetko naseljeni.
- Najrjeđe naseljena prirodna cjelina Hrvatske jest Gorska Hrvatska.

20. Prirodna promjena i biološka struktura stanovništva

- Prirodna promjena (prirodno kretanje) broja stanovnika jest razlika između broja rođenih i broja umrlih na nekom području u određenom razdoblju.
- Ako se više ljudi rodi nego što ih umre, govorimo o prirodnom porastu, a ako ih više umre nego što se rodi, riječ je o prirodnom padu broja stanovnika.
- Ukupna promjena broja stanovnika rezultat je zbroja prirodne promjene i selidbene promjene broja stanovnika.
- Broj rođenih u nekom razdoblju naziva se rodnost (natalitet), a broj umrlih smrtnost (mortalitet).
- Stopa rodnosti, odnosno stopa smrtnosti jest broj rođenih, odnosno umrlih, uobičajeno u godinu dana, na svakih tisuću stanovnika.
- Stopa prirodne promjene razlika je između stope rodnosti i stope smrtnosti.
- Većina slabo razvijenih država ima visoke stope rodnosti i visok prirodni porast stanovništva.
- Niske stope rodnosti uz vrlo slab prirodni porast ili prirodni pad imaju uglavnom visokorazvijene države.
- Biološka struktura jest sastav stanovništva prema dobi i spolu.
- Dobna struktura stanovništva je sastav stanovništva po dobi, odnosno dobnim skupinama.
- Mlado stanovništvo jest ono u dobi između 0 – 14 godina (katkad 0 – 19), zrelo stanovništvo ono u dobi od 15 do 64 godina (katkad 20 – 59 ili 20 – 64), a staro je stanovništvo ono u dobi od 65 (katkad 60) i više godina.

- Problemi nastali nepovoljnim općim kretanjem broja stanovnika i nepovoljnim dobno-spolnim sastavom pokušavaju se rješavati populacijskom politikom – skupom mjera kojima vlada neke države utječe na prirodno i opće kretanje broja stanovnika.

21. Prirodno kretanje stanovništva Hrvatske

- Potkraj 19. stoljeća u Hrvatskoj počinje demografski prijelaz, tj. prijelaz s visokih stopa rodности i smrtnosti na niske.
- Tijekom druge polovice 20. stoljeća i stopa rodности se smanjuje.
- Glavni uzroci sve nižih stopa rodности su planiranje obitelji, iseljavanje mlađeg stanovništva, zapošljavanje ženskog stanovništva i dr.
- Prijelaz s visokih stopa rodности i stopa smrtnosti iz 19. stoljeća na niske stope rodности i smrtnosti završio je u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća.
- Od 1991. godine u Hrvatskoj se pojavljuje prirodni pad (iznimka su 1996. i 1997. godina), a od 1998. godine on je stalan.
- Od tada do danas neprekidno je veći broj umrlih nego rođenih.
- Uzroci toga prirodnog pada stanovništva su raznovrsni.
- Najvažniji su trajnije iseljavanje pretežno mladog stanovništva (u dobi kada mogu imati djecu) te sve teže i kasnije zasnivanje obitelji i odlučivanje na djecu.
- Glavna posljedica prirodnog pada jest starenje stanovništva.

22. Migracije

- Migracije su prostorna kretanja stanovništva.
- Selidbena (migracijska) promjena broja stanovnika jest razlika između broja doseljenih (imigranata) i iseljenih (emigranata) stanovnika na nekom području u određenom razdoblju.
- Opće ili ukupno kretanje broja stanovnika ovisi o prirodnoj i selidbenoj promjeni.
- Uzroci migracija su potisni i privlačni čimbenici. Potisni čimbenici su oni koji potiču ljude na odseljavanje.
- Privlačni čimbenici su oni koji privlače na doseljavanje.
- Najvažniji je uzrok migracija u današnjem svijetu gospodarski.
- Vrste migracija prema prostornom dosegu mogu biti vanjske (međudržavne) i unutarnje (unutardržavne).
- Migracije prema trajnosti mogu biti stalne (konačne) i privremene, a tu se ubrajaju i sezonske.
- U migracije prema trajnosti katkad se uključuje cirkulacija, odnosno redovita dnevna ili tjedna migracija.
- Prema glavnom uzroku migracije mogu biti gospodarske (ekonomske) i negospodarske (neekonomske), zatim prema voljnosti mogu biti dragovoljne i prisilne, a prema organiziranosti one organizirane i stihijske.

23. Prostorno kretanje stanovništva Hrvatske

- Prvi iseljenički val posljedica je prodora Osmanlija i ratova koji su se vodili od 15. do 18. stoljeća.
- Drugi iseljenički val zbivao se potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, pretežito u prekomorske zemlje, najviše u SAD, Čile, Argentinu i Kanadu.
- Treći iseljenički val dogodio se nakon Drugog svjetskog rata i trajao je 30-ak godina.
- Četvrti iseljenički val dogodio se potkraj 20. stoljeća kada se zbog Domovinskog rata i gospodarske krize, koja je nakon toga slijedila.
- Posljednje jače iseljavanje počelo je od 2009. godine, izazvano svjetskom gospodarskom krizom a pojačalo se nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji.
- Najvažnije unutarnje migracije u Hrvatskoj su iz sela u gradove.

24. Depopulacija stanovništva Hrvatske

- Prirodni pad stanovništva, iseljavanje pretežito zrelog stanovništva iz Hrvatske i ratovi u 20. stoljeću prouzročili su starenje i današnju nepovoljnu dobnu strukturu hrvatskoga stanovništva.
- Hrvatsko je stanovništvo izrazito staro.
- Depopulacija i starenje najvažniji su demografski problem, i jedan od najvažnijih problema s kojima se Hrvatska suočava.
- Hrvatska mora provoditi populacijsku politiku usmjerenu na pomlađivanje stanovništva.
- Depopulacija, posebno prirodni pad, utječe na obrazovnu strukturu ponajprije tako što se stalno smanjuje broj djece u školama.
- Važan je i utjecaj iseljavanja školovanih ljudi.
- Iseljavanje školovanih i mladih ljudi koje danas pogađa Hrvatsku odražava se, a ubuduće će se još i više, na gospodarsku strukturu stanovništva.
- Najviše se iseljavaju mladi radno sposobni ljudi.
- Zbog starenja stanovništva Hrvatske, sve manje radnog stanovništva morat će osiguravati mirovine za veći udio starog stanovništva.
- U populacijsku politiku trebaju se uključiti mjere koje zadržavaju ljude i omogućuju im zapošljavanje u zemlji, te potiču povratak iseljenika u Hrvatsku.

25. Narodnosna i vjerska struktura stanovništva Hrvatske

Narodnosna struktura stanovništva

- Hrvati čine veliku većinu stanovnika Hrvatske.
- Najbrojnija nacionalna manjina u Hrvatskoj su Srbi (4,4 %), a prema brojnosti slijede Bošnjaci, Albanci, Talijani (najviše u Istri), Romi, Mađari (najviše u Baranji), Slovenci, Česi (okolica Daruvara), Crnogorci, Slovaci, Makedonci i drugi.

Vjerska struktura

- Najbrojniji su kršćani, a među njima katolici.

Hrvatski državljani – građani Hrvatske

- U Hrvatskoj je građanskim pravima, uz ostalo, osigurano slobodno izražavanje narodne i vjerske pripadnosti te pravo nacionalnih manjina na očuvanje svojih posebnosti.
- Svi hrvatski državljani povezani su u jedinstvenu zajednicu građana koja, bez obzira na razlike među pojedincima, nastoji pridonijeti napretku zajedničke domovine Hrvatske.

26. Hrvatska i njezino okruženje

- Na našem se prostoru prožima, susreće i preklapa utjecaj triju kulturno-civilizacijskih krugova; sredozemnoga, srednjoeuropskoga i jugoistočnoeuropskoga.
 - Iz srednjoeuropskoga kulturno-civilizacijskog kruga se u Hrvatsku šire utjecaji poput katolicizma, no i protestantizma i judaizma, te jezični i kulturni utjecaji srednjoeuropskih naroda, posebno germanski i mađarski, ali i slavenski, osobito češki i slovački.
 - Istaknuti utjecaji sredozemnoga kulturno-civilizacijskog kruga u Hrvatskoj su katolicizam i utjecaji talijanskog jezika i kulture.
 - U utjecaje iz jugoistočnoeuropskoga kulturno-civilizacijskoga kruga pripadaju pravoslavlje i islam te jezični i kulturni utjecaj naroda jugoistočne Europe, posebno susjednih južnoslavenskih naroda.

Samostalnost i međunarodno priznanje

- Postupak osamostaljenja Republike Hrvatske počeo je uspostavljanjem prvog višestranačkog demokratskog Sabora 30. svibnja 1990. godine što se danas slavi kao Dan državnosti.
- 22 svibnja 1992. godine Hrvatska je primljena u najvažniju međunarodnu organizaciju – Ujedinjenje naroda (UN).
- Punopravnom članicom Europske unije Hrvatska je postala 1. srpnja 2013. godine.

27. Suvremena država Hrvatska

Hrvatska je republika s trodiobom vlasti

- Hrvatska je prema svojemu državnom uređenju republika.
- Republika je država u kojoj su na vlasti izabrani predstavnici te postoji trodioba vlasti na zakonodavnu (parlament), izvršnu (vlada i predsjednik) i sudbenu (sudovi).
- U Hrvatskoj se parlament naziva Hrvatski sabor.
- Parlament je najviše predstavničko tijelo građana kojemu je glavna uloga donositi zakone.
- Izvršnu vlast u Hrvatskoj čine predsjednik (ili predsjednica) i Vlada.
- Predsjednik Republike predstavlja Hrvatsku u zemlji i inozemstvu, sudjeluje s Vladom u međunarodnim odnosima, raspisuje izbore i vrhovni je zapovjednik njezinih oružanih snaga.
- Najvažnija je uloga Vlade predlagati zakone i odluke Hrvatskom saboru, odnosno općenita briga o društveno-gospodarskom razvoju.
- Sudbenu vlast obavljaju sudovi, samostalno i neovisno na temelju ustava, zakona i ugovora. Najviši je Vrhovni sud Republike Hrvatske.

Demokracija i građanska prava

- U demokratskim državama, u koje se ubraja Hrvatska, temeljno građansko pravo svih punoljetnih osoba da mogu birati i biti birani na izborima.
- Demokratičnost neke zemlje se, uz ostalo, procjenjuje po tome kolika su i u kojoj su mjeri osigurana građanska prava njezinim državljanima – građanima.

Upravno-teritorijalna organizacija

- Hrvatska je jedinstvena država, ali je, radi lakšeg upravljanja i prava građana na sudjelovanje u upravljanju područjima u kojima žive, organizirana na manja upravna područja – županije te gradove i općine.
- U navedenim upravno-teritorijalnim jedinicama građani Hrvatske ostvaruju svoje građansko pravo na područnu (županije) i lokalnu (općine i gradovi) samoupravu.

28. Ljudska prava i prava djece

- Ujedinjeni narodi (UN) su međunarodna organizacija osnovana nakon Drugog svjetskog rata radi očuvanja svjetskog mira i sigurnosti te rješavanja gospodarskih, društvenih i političkih problema međunarodnom suradnjom.
- Jedna od najvažnijih zadaća UN-a jest promicanje poštovanja ljudskih prava, temeljnih prava svih ljudi u svijetu.
- Ljudska prava utvrđena su Općom deklaracijom o ljudskim pravima, koju je prihvatila Opća skupština UN-a 1948. godine.
- Na Općoj skupštini UN-a 1989. godine donesena je Konvencija o pravima djeteta kojom su priznata prava djece u cijelomu svijetu
- O pravima djece posebno se brine UNICEF, stalno tijelo UN-a posvećeno poboljšanju položaja i uvjeta življenja djece u svijetu.
- Republika Hrvatska ima posebno nadzorno tijelo – Pravobranitelj (ili pravobraniteljica) za prava djece – sa zadaćom da štiti, prati te promiče prava i interese djece.
- Osim Konvencijom UN, prava djeteta određena su Europskom konvencijom o ostvarivanju dječjih prava.

29. Naselja su sela i gradovi

Sela i gradovi

- Naselja su mjesta u kojima živimo, a osim što ih čine različite zgrade, čini ih i prostor među njima i oko njih.
- Naselja su mjesta u kojima živimo, a osim što ih čine različite zgrade, čini ih i prostor među njima i oko njih.

Veličina naselja

- Sela su uobičajeno mala naselja, s manje stanovnika i manjom gustoćom naseljenosti.
- Većinu naselja u Hrvatskoj čine sela, iako u njima živi manji dio stanovništva.
- Gradovi su obično velika naselja, u njima živi mnogo stanovnika na manjem prostoru.

Izgled i način življenja

- U selima ljudi obično žive u kućama, koje nisu nužno na okupu, a okružene su njivama, travnjacima i šumama.
- U suvremenim gradovima često se živi u stambenim zgradama.
- Uz stambene zgrade, u gradovima je mnogo zgrada druge namjene, poslovnih, upravnih, kulturnih i drugih.
- U Hrvatskoj prevladavaju dva tipa grada, sredozemni i srednjoeuropski.

30. Gradovi i njihova uloga u prostoru

Funkcije naselja

- Naselja su mjesta u kojima se stanuje, pa sva naselja imaju stambenu funkciju (ulogu). Naselja se razlikuju prema tome koliko drugih funkcija imaju.
- To su upravna, vjerska, obrazovna, zdravstvena, kulturna, radna, trgovačka, prometna, turistička, sportska ili kakva druga.

Funkcionalna podjela

- Sela će imati manje funkcija nego gradovi, koji mogu imati mnogo različitih funkcija.
- Što više funkcija imaju, to će gradovi biti važniji i privlačiti više ljudi iz okolice.
- S obzirom na veličinu i funkcionalnu važnost, u Hrvatskoj izdvajamo gradove kao makroregionalna, regionalna i subregionalna središta.
- Makroregionalna središta su veliki gradovi, koji obično imaju više od 100 000 stanovnika i velik broj funkcija.
- U Hrvatskoj su to naši najveći gradovi Zagreb, Split, Rijeka i Osijek.
- Regionalna središta jesu gradovi s manjim brojem funkcija od makroregionalnih središta.
- U zagrebačkoj makroregiji to su gradovi Varaždin, Čakovec, Velika Gorica, Koprivnica, Bjelovar, Sisak i Karlovac.
- U riječkoj makroregiji regionalno je središte Pula.
- U splitskoj makroregije to su gradovi Zadar, Šibenik i Dubrovnik.

- U osječkoj makroregiji regionalna su središta Slavonski Brod, Virovitica, Požega, Vinkovci i Vukovar.
- Subregionalna središta su manji gradovi koji imaju utjecaj i funkciju na manjem okolnom prostoru.

31. Gospodarstvo

- Skup djelatnosti koje sudjeluju u proizvodnji, razmjeni i potrošnji dobara i usluga zove se gospodarstvo.
- Sve djelatnosti ipak možemo svrstati u jednu od četiriju skupina, u kojima su djelatnosti sličnih obilježja, a to su primarne, sekundarne, tercijarne i kvartarne djelatnosti.
- U statistici se često izdvajaju tri sektora: primarni, sekundarni i tercijarni, a kvartarne djelatnosti samo su u tom slučaju uključene u tercijarni sektor.
- Primarnim djelatnostima pripadaju poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i lovstvo.
- Sekundarne su djelatnosti rudarstvo, industrija, građevinarstvo i proizvodni obrti.
- Tercijarnim djelatnostima pripadaju tzv. uslužne djelatnosti: trgovina, turizam, ugostiteljstvo, promet, bankarstvo i drugi novčarski poslovi te različiti uslužni obrti.
- Kao posebna skupina izdvajaju se kvartarne djelatnosti, koje služe društvu u cjelini, primjerice školstvo, zdravstvo, kultura, znanost, državna uprava, vojska, policija, vatrogasci i dr.
- Struktura zaposlenih može biti jedan od pokazatelja razvijenosti.
- Najslabije razvijene države imaju vrlo visok udjel zaposlenih u primarnim djelatnostima (neke čak i najviše zaposlenih u primarnim djelatnostima), a visokorazvijene države u tercijarnim (uključujući kvartarne) djelatnostima.

32. Pokazatelji razvijenosti

Bruto domaći proizvod

- Snaga gospodarstva može se mjeriti na više načina, a jedan od glavnih je bruto domaći proizvod (BDP) – ukupna vrijednost svih dobara i usluga proizvedenih unutar neke države.

BDP po stanovniku

- Kako bi se države mogle međusobno usporediti prema razvijenosti, koristi se BDP po stanovniku, izražen u američkim dolarima.
- U statistici se u državama, uz udjel zaposlenih u sektorima djelatnosti, prati udjel koji su pojedini sektori djelatnosti ostvarili u ukupnom BDP-u.
- U gotovo svim državama najveći udjel u BDP ostvaruje tercijarni sektor, a posebno je visok u visokorazvijenim državama.

Bruto nacionalni dohodak

- U gospodarskoj se statistici koristi i bruto nacionalni dohodak (BND) – ukupan dohodak od svih dobara i usluga koje su ostvarili građani neke države, bilo u svojoj zemlji bilo u inozemstvu. Kao pokazatelj razvijenosti također se koristi kao BND po stanovniku.

Ljudski razvojni indeks

- U pokušaju da razvijenost mjerimo prema više čimbenika, UN je uveo tzv. ljudski razvojni indeks (engl. Human Development Index – HDI).
- On se izračunava prema formuli koja obuhvaća BND po stanovniku, očekivano trajanje života i pokazatelj obrazovanja.

- Hrvatska se svrstava u red država s vrlo visokim HDI-jem.

33. Primarne djelatnosti u Hrvatskoj

- Za ratarsku proizvodnju vrlo su pogodni prirodni uvjeti u nizinama Panonske Hrvatske.
- Zbog velikog udjela u ukupnoj proizvodnji žitarica Slavonija i Baranja nazivaju se hrvatskom žitnicom.
- Žitarice se velikim dijelom prerađuju u prehrambenoj industriji, a ona prerađuje i uljarice (uljana repica, suncokret) te šećernu repu i soju.
- U okolini većih gradova, koji svakog dana trebaju svježije povrće, zastupljenije je povrtlarstvo, dijelom i u staklenicima.
- Razvijeni su vinogradarstvo i proizvodnja vina.
- U Gorskom kotaru razmjerno su nepovoljni uvjeti za tržišnu poljoprivredu, no u Lici i Ogliinsko-plašćanskoj zavali uvjeti su povoljni za poljodjelstvo (krumpir i kupus), a u Lici osobito za stočarstvo na otvorenim pašnjacima.
- Primorskoj je Hrvatskoj poljoprivredna proizvodnja najvećim dijelom uvjetovana prirodnim uvjetima (krški reljef, klima, plodne površine) prema kojima nema mnogo obradivih površina.
- Najviše se uzgajaju povrće i voće (agrumi, bademi, smokve, višnja, jagoda), vinova loza i masline.
- Ribarstvo ima dugu tradiciju u Primorskoj Hrvatskoj, a u novije mu doba pogoduje razvoj turizma.
- Uz ribarstvo, važna je marikultura.
- U Panonskoj Hrvatskoj postoji nekoliko većih ribnjaka.

- Oko 40 % površine Hrvatske prekrivaju šume. Na toj su osnovi razvijeni šumarstvo i drvna industrija.
- Velika većina šuma je u državnome vlasništvu i njome upravlja državno poduzeće Hrvatske šume.

34. Sekundarne djelatnosti u Hrvatskoj

- Rudarstvo se u Hrvatskoj ponajprije veže za vađenje nafte i prirodnog plina.
- Količina nafte koja se crpi u Hrvatskoj zadovoljava gotovo 1/4 potreba, a prirodnog plina oko polovice potreba, dok se ostatak uvozi.
- U proizvodnji električne energije u Hrvatskoj hidroelektrane sudjeluju uobičajeno s 50-ak do 60-ak posto, ovisno o prirodnim uvjetima, pa su glavni izvor električne struje.
- Oko 30 do 40 posto uobičajeno se proizvede u termoelektranama, a 10-ak posto u vjetroelektranama.
- Vlastite sirovine temelj su razvoja industrije preradbe nafte i prirodnog plina.
- Šumsko bogatstvo osnova je drvne industrije, a uz poljoprivredu i ribarstvo vezana je proizvodnja hrane i pića te duhanska industrija.
- Uz more i tradiciju vezana je brodogradnja.
- Važne su metaloprerađivačka industrija i strojogradnja, proizvodnja građevinskog materijala i stakla, kemijska industrija, proizvodnja lijekova te elektroindustrija.
- U Hrvatskoj se može izdvojiti pet industrijskih regija – područja s razvijenom industrijom:
 - zagrebačka
 - međimursko-gornjopodravska
 - osječko-
 - riječko-istarska
 - splitska.

35. Turizam je najvažniji

- Najsnažniji gospodarski sektor u Hrvatskoj je tercijarni sektor.
- Turizam, promet i trgovina najvažnije su djelatnosti u tercijarnom sektoru u Hrvatskoj.

Turizam

- Turizam nije samo najvažnija djelatnost tercijarnog sektora nego i najvažnija djelatnost za hrvatsko gospodarstvo, koja ostvaruje oko 20 % BND-a.
- Očuvana priroda s mnogim zaštićenim područjima, ugodno podneblje i prirodne ljepote glavni su prirodni preduvjeti.
- Za razvoj turizma važan je i povoljan geografski položaj i bogata kulturna baština.
- Naša su prednost i dobro obrazovani i stručni djelatnici te u vezi s tim bogata i raznovrsna ponuda.
- U društvene pogodnosti možemo uključiti i dobre smještajne kapacitete te razvijeni prometni sustav.
- Turisti najviše posjećuju našu obalu (Istru, Kvarner i Dalmaciju), nacionalne parkove (najviše NP Plitvička jezera i NP Krka) te gradove (najviše Zagreb).

36. Promet i trgovina u Hrvatskoj

Promet

- Preko Hrvatske prolaze tri glavna uzdužna i tri poprečna pravca.
- Uzdužni su pravci podravski, posavski i jadransko-jonski.
- Glavni i najprometniji poprečni pravac spaja Budimpeštu, preko Zagreba, s našom glavnim robnom lukom Rijekom.
- Drugi poprečni pravac povezuje Beč i Split, te je najvažniji za dolazak turista.
- Treći poprečni pravac polazi od Budimpešte preko Osijeka kroz Bosnu i Hercegovinu do hrvatske luke Ploče.
- Hrvatska ima gustu i razvijenu kopnenu mrežu, a mnogo je uložila u sustav autocesta.
- U zračnom prometu preko Hrvatske također prolaze važni pravci.
- Vodeće zračne luke po prometu su zagrebačka, splitska i dubrovačka.
- Važne međunarodne morske luke su Rijeka, Zadar, Šibenik, Split, Ploče i Dubrovnik.

Trgovina

- Trgovina obuhvaća prodaju na malo, u različitim trgovinama, koje su danas često okupljene u trgovačkim centrima.
- Hrvatske tvrtke svoje proizvode prodaju i na međunarodnom tržištu, a s njega i uvoze robu.
- To trgovanje nazivamo trgovanje na veliko. Hrvatska najviše trguje (i izvozi i uvozi) sa državama Europske unije i sa susjednim državama.

Ostale tercijarne djelatnosti

- Uz navedene djelatnosti tercijarnog sektora u Hrvatskoj je važno i bankarstvo.
- Građani i tvrtke svoju imovinu osiguravaju u osiguravajućim društvima.

37. Prirodna i kulturna baština Hrvatske

Važnost naše baštine

- Prirodna i kulturna baština sve je prirodno i društveno dobro koje smo iz prošlosti naslijedili, njegovali i očuvali.
- Naša ukupna baština dio je identiteta Hrvatske kao države.
- Bogata baština pružila nam je mogućnost razvoja mnogih gospodarskih djelatnosti, a osobito je važna za našu najvažniju djelatnost – turizam.
- UNESCO kao dio UN-a sastavlja popis materijalne i nematerijalne (tradicionalni običaji i umijeća) svjetske baštine, a na njemu je zasad deset materijalnih i petnaest nematerijalnih dobara iz Hrvatske.
- Proglašavanjem i zakonskom zaštitom pojedinih područja od posebne prirodne vrijednosti pomažemo očuvanju prirodne raznolikosti.
- Zaštićena područja prirode imaju jasno određene granice, a u njima su djelatnosti ograničene kako bi se trajno očuvala.
- U Hrvatskoj se razlikuju sljedeće kategorije zaštićene prirode:
 - strogi rezervat
 - nacionalni park
 - posebni rezervat
 - park prirode

- regionalni park
- spomenik prirode
- značajan krajobraz
- park-šuma
- spomenik parkovne arhitekture.

U međunarodno vrijedna područja ubrajaju se i dva hrvatska geoparka.

Kulturna baština

- Hrvatska ima vrlo bogatu kulturnu baštinu, uz ostalo i zbog preklapanja različitih utjecaja u burnoj povijesti na njezinu području.
- Materijalnu kulturnu baštinu čine kulturno-povijesno vrijedna nepokretna i pokretna dobra.
- Hrvatska prirodna i kulturna materijalna dobra na UNESCO-ovu popisu svjetske baštine:

1. Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača
2. Stari grad Dubrovnik
3. Nacionalni park Plitvička jezera
4. Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča
5. Povijesni grad Trogir
6. Katedrala svetog Jakova u Šibeniku
7. Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i drugih regija Europe (u nas u NP Sjeverni Velebit i NP Paklenica)
8. Starogradsko polje na Hvaru
9. Stećci (srednjovjekovni nadgrobni spomenici)
10. Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. stoljeća (u nas Zadarske zidine i tvrđava svetog Nikole u Šibeniku).

- Nematerijalnu kulturnu baštinu čine različiti tradicijski običaji i umijeća.
- Nematerijalna dobra u Hrvatskoj uvrštena na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine:
 1. Čipkarstvo u Hrvatskoj
 2. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
 3. Festa sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika
 4. Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana
 5. Godišnji pokladni ophod – zvončari s područja Kastavštine
 6. Procesija „Za križen“ na otoku Hvaru
 7. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka iz Hrvatskoga zagorja
 8. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju
 9. Medičarski obrt u Sjevernoj Hrvatskoj
 10. Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev iz Slavonije, Baranje i Srijema
 11. Nijemo kolo iz Dalmatinske zagore
 12. Klapsko pjevanje
 13. Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa
 14. Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja
 15. Umijeće suhozidne gradnje.

Zaštićena područja prirode

- Strogi rezervat jest prostor u kojem je priroda neizmijenjena ili neznatno izmijenjena.
 - U Hrvatskoj su to Bijele i Samarske stijene u Gorskom kotaru (Velika Kapela) te Hajdučki i Rožanski kukovi unutar NP Sjeverni Velebit.
- Nacionalni je prostranije, pretežito neizmijenjeno prirodno područje iznimne vrijednosti. Posjećivati ga je dopušteno prema određenim pravilima, a namjena mu je znanstvena, odgojno-obrazovna, kulturna i rekreativna. U nacionalnom je parku zabranjeno svako gospodarsko iskorištavanje prirodnih dobara.
 - U Hrvatskoj je osam nacionalnih parkova: Plitvička jezera, Brijuni, Sjeverni Velebit, Risnjak, Paklenica, Kornati, Krka i Mljet.
- Park prirode je područje u kojem priroda može biti i znatnije izmijenjena, ali s naglašenim krajobraznim, odgojno-obrazovnim, kulturno-povijesnim i turističko-rekreacijskim vrijednostima.
- Ljudske su djelatnosti dopuštene, ali se ne smije narušavati sklad prirode.
 - To su: Žumberak – Samoborsko gorje, Medvednica, Lonjsko polje, Papuk, Kopački rit, Učka, Velebit, Telašćica, Vransko jezero, Biokovo i Lastovsko otočje.
- Regionalni park zaštićeno je područje slično parku prirode, ali pod županijskom upravom.
 - U Hrvatskoj su to regionalni parkovi Mura-Drava i Moslavačka gora.

- UNESCO-ovi svjetski geoparkovi čine područja geološke i geomorfološke baštine koja su međunarodno važna.
- Ona su znanstveno vrijedna, rijetka i važna u obrazovanju.
- Njima se može turistički održivo koristiti.
 - U Hrvatskoj su dva geoparka, Papuk i Viški arhipelag.

38. Prirodna i kulturna baština Primorske Hrvatske

Nacionalni parkovi

- NP Brijuni su skupina od četrnaest otoka i otočića uz jugozapadnu obalu Istre.
- NP Paklenica nalazi se na području južnoga Velebita.
- NP Kornati obuhvaća većinu Kornatskog otočja u Dalmaciji.
- NP Krka smješten je uz rijeku Krku u Srednjoj Dalmaciji.
- NP Mljet smješten je u zapadnom dijelu istoimenog otoka u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Parkovi prirode

- PP Učka obuhvaća istoimenu planinu te dio gorskog područja Ćićarije u Istri.
- PP Telašćica smješten je na jugoistočnom kraju Dugog otoka.
- PP Vransko jezero obuhvaća najveće prirodno jezero u Hrvatskoj.
- Iznad Makarskoga primorja se nalazi PP Biokovo.
- PP Lastovsko otočje u južnoj Dalmaciji.

Kulturna baština

- Kao najvažniji kulturno-povijesni spomenici Primorske Hrvatske ističu se oni koji su na UNESCO-ovu popisu svjetske baštine:
 - Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača
 - Stari grad Dubrovnik
 - Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča
 - Povijesni grad Trogir

- Katedrala svetog Jakova u Šibeniku
 - Starogradsko polje na Hvaru
 - Stećci (srednjovjekovni nadgrobni spomenici)
 - Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. stoljeća (u nas Zadarske zidine i tvrđava svetog Nikole u Šibeniku).
- U građevinskom nasljeđu možemo istaknuti mnoge starogradske jezgre.
 - U vrijednu baštinu Primorske Hrvatske ubrajaju se i najstariji hrvatski pisani spomenici.

39. Prirodna i kulturna baština Gorske Hrvatske

Prirodna baština

- Zaštićenom površinom ističe se Velebit, čiji najveći dio zauzima naš najprostraniji park prirode (PP Velebit), a u cijelosti ga je UNESCO proglasio rezervatom biosfere.
- U Gorskoj Hrvatskoj su i naša jedina dva stroga rezervata, Bijele i Samarske stijene na Velikoj Kapeli te Hajdučki i Rožanski kukovi na Velebitu.

Nacionalni parkovi

- NP Risnjak obuhvaća nenaseljeno planinsko područje Risnjaka i Snježnika te vrelo Kupe na sjeverozapadu Gorskoga kotara.
- NP Sjeverni Velebit na sjevernom dijelu Velebita.
- NP Plitvička jezera smješten u Lici, između Male Kapele i Ličke Plješivice, iz kojih otječe rijeka Korana.

Kulturna baština

- U kulturnoj baštini Gorske Hrvatske ističu se:
 - srednjovjekovne utvrde
 - Memorijalni centar Nikole Tesle u Smiljanu
 - Spomen dom dr. Ante Starčevića u Velikom Žitniku.
- Posebno mjesto zauzima tradicijska gradnja.

40. Prirodna i kulturna baština Panonske Hrvatske

Prirodna baština – parkovi prirode

- PP Kopački rit je poplavno područje u međurječju Drave i Dunava.
- PP Lonjsko polje u Savskoj poplavnoj ravnici, između Siska i Stare Gradiške, najveće je zaštićeno močvarno područje Republike Hrvatske.
- PP Medvednica obuhvaća šumski dio istoimene gore iznad Zagreba.
- PP Žumberak – Samoborsko gorje rijetko je naseljen gorski kraj zapadno od Samobora.
- PP Papuk obuhvaća glavninu Papuka i dio Krndije.
- PP Papuk UNESCO je proglasio svjetskim geoparkom.

Regionalni park

- Regionalni park Mura-Drava proteže se uz te dvije rijeke kroz pet županija.
- Regionalni park Moslavačka gora.

Kulturna baština

- Od bogate materijalne kulturne baštine u Panonskoj Hrvatskoj možemo posebno istaknuti kulturno-povijesne spomenike.
- Po starim gradskim jezgrama ističu se gradovi.
- Od bogate nematerijalne baštine ističu se mnogobrojne kulturno-zabavne priredbe.

